

Makale türü: Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 02.02.2023

Submitted date

Kabul tarihi 18.10.2023

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 29.02.2024

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Tutku, G. Y. & Özçakmak, H. (2024). Yabancılar Türkçe Öğretim Setlerinde Kullanılan Kalıp Sözlerin İncelenmesi. *Journal of History School*, 68, 506-529.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİM SETLERİNDE KULLANILAN KALIP SÖZLERİN İNCELENMESİ^{1,2}

Görkem Yılmaz TUTKU³ & Hüseyin ÖZÇAKMAK⁴

Öz

Çalışmanın amacı, yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında kullanılan kalıp sözlerin belirlenmesi ve öğrencilerin kalıp sözlerle ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Nitel desenli araştırmada, setler doküman incelemesiyle, görüşme formları içerik analiziyle çözümlenmiştir. Çalışmanın materyali, Gazi Üniversitesi Tömer, Yedi İklim Türkçe, İstanbul Yabancılar için Türkçe ve Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe ders kitaplarının A1 ve A2 seviye okuma metinlerinden; çalışma grubu, A1 ve A2 seviyesinde Türkçe öğrenen 13-15 yaşlarındaki 20 Suriyeli öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada, setlerin okuma metinlerinde 302 kalıp sözün 953 defa tekrar ettiği, en çok kalıp sözün Yedi İklim setinde (f=464) en az kalıp sözün ise Yeni Hitit setinde (f=66) yer aldığı belirlenmiştir. Setlerin A1 ve A2 ders kitaplarında en çok tercih edilen 10 kalıp sözün Gazi Tömer setinde %30, Yeni Hitit setinde %45, Yedi İklim setinde %38 ve İstanbul setinde %42'ye karşılık geldiği saptanmıştır. Setlerde en fazla kullanılan kalıp sözlerin “merhaba” (f=54), “teşekkür ederim” (f=53), “evet” (f=37), “buyurun” (f=34) ve “iyi günler” (f=32) olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerle gerçekleştirilen görüşme sonucunda, öğrencilerin tamamının kalıp sözlerle ilgili bilgi sahibi olduğu, kalıp söz kullanabilme yeterlikleri bakımından kendilerini çok iyi (f=7), orta (f=7) ve iyi (f=6) biçiminde ifade ettikleri ve en fazla akıcı konuşma konusunda (f=8) problem yaşadıkları tespit edilmiştir.

¹Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %50, 2. yazar %50. Bu çalışma, TR Dizin’de belirtilen “Etik İzin Gerektiren Durumlar”ın dışında kaldığı için etik kurul iznine tabi değildir.

²Bu çalışmada, Doç.Dr. Hüseyin ÖZÇAKMAK danışmanlığında, Görkem Yılmaz TUTKU tarafından hazırlanan “Araplara Türkçe Öğretimi: Günlük Konuşma Kılavuzu Örneği” adlı yüksek lisans tezinin verilerinden yararlanılmıştır.

³Yüksek Lisans Mezunu, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, grkmylmz35@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4520-0570

⁴Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, h.ozcakmak@mku.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8579-5567

Anahtar Kelimeler: Yabancılar Türkçe Öğretimi, Kalıp Söz, Ders Kitabı, Öğrenci Görüşü.

Examination of Formulaic Words in Turkish Language Teaching Sets for Foreigners

Abstract

The aim of the study was to determine the formulaic expressions used in the textbooks of teaching Turkish language to foreigners and to determine the students' opinions about the formulaic expressions. In qualitative research, sets were analysed by document analysis and interview forms were analysed by content analysis. The material of the study was consisted of A1 and A2 level reading texts of Gazi University Tömer, Yedi İklim Turkish, Istanbul Turkish for Foreigners and New Hitit Turkish for Foreigners textbooks; the study group was composed of 20 Syrian students aged 13-15 who were learning Turkish language at A1 and A2 levels. In the research, it was found that 302 formulaic expressions were repeated 953 times in the reading texts of the sets, and the most common formulaic expressions were found in the Yedi İklim set (f=464) and the least formulaic expressions in the New Hitit set (f=66). It was determined that the 10 most preferred formulaic expressions in the sets A1 and A2 textbooks correspond to 30% in the Gazi Tömer set, 45% in the New Hitit set, 38% in the Yedi İklim set and 42% in the Istanbul set. The most common formulaic expressions used in the sets were detected as “hello” (f=54), “thank you” (f=53), “yes” (f=37), “come in” (f=34) and “have a nice day” (f= 32). As a result of the interview with the students, it was figured out that all of the students had knowledge about formulaic expressions, expressed themselves as very good (f=7), moderate (f=7) and good (f=6) in terms of their ability to use formulaic words, and that they had the most problems with fluent speaking (f=8).

Keywords: Teaching Turkish Language to Foreigners, Formulaic Words, Textbook, Student Opinion.

GİRİŞ

Yabancı dil öğrenme ihtiyacı, birtakım gereksinimler sonucu ortaya çıkmıştır. Geçmişte daha çok siyasi sebeplerle, bir ülkenin diğer bir ülkenin egemenliğine girmesi veya kendisinden daha üstün bir medeniyetle karşılaşması sonucu kendini göstermiştir. Sözgelimi, yabancı dil öğretiminin tarihiyle ilgili yapılan araştırmalarda “Akadların Sümer ülkesini ele geçirdikten sonra kendilerinden daha üstün bir uygarlığa sahip olan Sümerlerin dilini öğrendiği ve böylece insanlık tarihinde ilk kez yazılı ve sözlü yabancı dil öğretiminin başlamış olduğu tespit edilmiştir” (Hengirmen, 1990, s. 3). Bu durum, yabancı dil öğrenme

gereksiniminin, yakın geçmişe kadar daha çok siyasi ve askerî ve diplomatik kaygılara bağlı olduğunu göstermektedir. Önceki dönemlerde yabancı dil öğrenme konusunda etkili olan bir diğer unsur ise ticarettir. Öyle ki farklı coğrafyalarda üretilen ürünlerin değiş-tokuş edilmesi, her iki ülkenin dilini bilen kişileri gerekli kılmaktaydı. Yabancı dil öğrenme ihtiyacına neden olan etkenlerden bir diğerini kültürel etkileşimler oluşturmaktaydı. Mesela, Türklerin 1071 Malazgirt Zaferi sonucunda Anadolu'yu yurt edinmeleri, yakın coğrafyada yer alan Farslar ve onlar aracılığıyla Arap kültürü ile tanışmaları neticesinde, Arap ve Farslardan edebiyat ve şiir alanında birçok kavram ve terim almaları, yabancı dil öğrenme konusunda kültürel nedenlerin etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ülkelerin dillerinin öğrenilmesini gerektiren unsurlar arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kadar bilimsel gelişmeler de önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, tıp alanında araştırma yapmak isteyen kişiler, çoğu Latince olan tıp terimlerini öğrenmelidirler. Çünkü ilk defa Latince ile literatüre yerleşen bu kavramları tıp alanından çıkarmak oldukça zordur.

Sanatsal, ekonomik, politik ve kültürel unsurlarını dünya çapında sistemli bir şekilde uygulayan devletlerin dilleri popülerlik kazanmaktadır. Günümüzde İngilizce çok popüler bir dildir. “Küreselleşme sürecinin hızlı bir şekilde yaşandığı ve çok uzak sayılan mesafelerin bile yakınlığı günümüz dünyasında, etkili bir iletişim için yabancı dil bilmek, özellikle İngilizce bilmek, bir gereklilik haline gelmiştir” (Kızılaslan, 2010, s. 81). Hatta bireyler, İngilizce dışında bir dil öğrenmenin kendi kariyerleri açısından önemli olduğunu düşünmektedirler. Günümüzde insanlar dil öğrenme ihtiyaçlarını İngiltere, Amerika, Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde bulunan dil okullarında karşılamaktadırlar. Öyle ki İngilizce öğretimi bir ticarî faaliyet haline gelmiştir. Amerika, İngiltere, Avustralya ve Kanada gibi ülkeler, dil ticaretinden her yıl milyarlarca dolar gelir elde etmektedirler. Böylelikle hem insanların dil öğrenme ihtiyaçlarını karşılamakta hem de kendi kültürünü aktarabilmektedir.

Türkçenin öğretiminin ilk Türk devleti olarak kabul edilen Hun İmparatorluğu döneminde başladığı düşünülmektedir. Öyle ki “Pulleyblank’a göre Çince kaynaklarda 190, Maenchen-Helfen’e göre ise yüzlerce Hunca sözcük bulunmaktadır” (Tekin, 1993, s. 9). Bu sözcük aktarımına Hunların Çinlilerle olan siyasal ilişkilerinin neden olduğu anlaşılmaktadır. Yine Uygurlar, Moğol hükümdarlarını ve toplumunu etkilemiş ve bunun sonucunda Uygurca Moğollar arasında konuşulan bir dil hüviyetine bürünmüştür. Ancak bu dönemlerle ilgili yeterli bilgiye sahip olunmaması, Türkçe öğretiminin “Divan-ü Lügat-it-Türk” ile başlatılmasını gerektirmektedir. Kaşgarlı Mahmut tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan bu eserde 7500 kelimeye yer verilmiştir. Eserde, Türk kültürü, Türklerin yaşayış tarzı, edebi ürünleri ve yaşadıkları

coğrafya hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Divan-ü Lügat-it-Türk'te yer alan cümleler, halk arasında en çok kullanılan atasözü, bilmece, vd. kalıp sözleri içermektedir (Onan, 2003, s. 443). Bu yönüyle söz konusu eserin, yabancılara Türkçe öğretiminin yanında kültür aktarımını da hedeflediği görülmektedir.

Günümüzde yabancılara Türkçe öğretimi konusunda, kısaca Türkçe Öğretim Merkezi şeklinde ifade edilen TÖMER kurumları önemli bir yere sahiptir. İlk TÖMER 1984 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde açılmıştır. Bu merkezler yabancılara Türkçe öğretimi alanında bir milât olarak kabul edilebilir. 2021 yılı itibariyle, üniversiteler bünyesinde genel olarak TÖMER kısaltmasıyla eğitim-öğretimi sürdüren 131 kurum bulunmaktadır (Eşki, 2021).

2011 yılında Türkiye ile sınır komşusu olan Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde üç milyonu aşkın Suriyeli Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli göçmenler, ağırlıklı olarak İstanbul, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin başta olmak üzere Türkiye'nin bütün illerinde ikamet etmektedir. Suriyeli çocukların “kaybedilmiş nesil” olmasının önüne geçmek, eğitim-öğretim hayatlarını devam ettirmek adına Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) iki yıl ile sınırlı olan “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi”ni uygulamaya koymuşlardır. Bu proje kapsamında; Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Batman, Bursa, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Kocaeli, Konya, Malatya, Mardin, Mersin, Osmaniye, Sakarya, Siirt ve Şanlıurfa illerimizde Türkçe öğretimi için geçici eğitim merkezleri açılmıştır (URL 1: www.hbogm.meb.gov.tr, 2019). Yaşanan bu gelişme genelde Türkçe öğretimini özelde ise Araplara Türkçe öğretimini daha da önemli hale getirmiştir. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin Türkiye'ye bir an önce uyum sağlamaları her iki taraf için de istenen bir durumdur. Türkiye'ye uyumlarını sağlamaları ise Türkçeyi iletişim ortamlarında konuşup anlayabilecek yetkinliğe sahip olmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Dezavantajlı olarak kabul edilebilecek olan bu kişiler, problemlerine günlük iletişim ortamlarında (markette, bankada, hastanede, üniversitede, yolda, vs.) Türkçeyi kullanarak çözüm aramak durumundadırlar. Türkçe öğretiminin temel amaçlarından birinin Türkçede yer alan ifadelerin yabancı öğrencilere kazandırılması olduğu göz önüne alındığında, bu noktada, yabancılara Türkçe öğretiminin bileşenleri olan Türkçenin söz varlığını oluşturan unsurların tanıtılması bu yararlı olacaktır.

Türkçenin Söz Varlığı

Türkçenin söz varlığını; temel söz varlığı, yabancı sözcükler, deyimler, atasözleri, ikilemeler ve kalıp sözler başlıkları altında incelemek mümkündür. Temel söz varlığı yaşam alanımızı, çevremizi ve temel ihtiyaçlarımızı karşılayan kelimeler topluluğudur. Bu söz varlığına, insan yaşamında birincil rol oynayan çekirdek sözcükler de denebilir. Bunun sınırı çizilirken de insanın odak olarak alınması doğru olur. “İnsanın organları başta olmak üzere onun en doğal gereksinimlerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar, ona en yakın kişileri gösteren akrabalık adları, sayılar ve insanın maddi ve manevi kültürü içine giren çeşitli kavramlar sayılabilir” (Aksan, 2015, s. 34).

Yabancı sözcükler, toplumun diğer toplumlarla ticari, sosyal, kültürel ve siyasi ilişkiler kurması sonucunda dilin bünyesine eklenir. Alıntı sözler, toplumun hafızasına kazınır ve uzun yıllar boyunca kullanılırlar. Türklerin diğer uluslarla gerçekleştirmiş olduğu ilişkiler sonucu Türk dilinde de birçok alıntı sözcük bulunmaktadır. Türkçe Sözlük’te terimler, yerel sözcükler, yer ve kişi adları, vb. ögeler hariç, madde başı ve madde içi toplam 92.292 söz bulunmaktadır. Alıntı sözlerin sayıları ise şu şekildedir: “Arapça 6.516, Fransızca 5.540, Farsça 1.375, İtalyanca 607, İngilizce 518, Rumca 448, Almanca 105, Latince 68, Rusça 39, Yunanca 37, İspanyolca 31, Ermenice 24, Bulgarca 22, Macarca 15, Japonca 13, Moğolca 12, İbranice 8, Fince 2, Malay dili 2, Portekizce 2, Soğdca 2, Arnavutça 1, Fince 1, Korece 1, Sırpça 1, Slavca 1” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2673). Türkiye Türkçesinde bulunan yabancı sözcüklere bakıldığında, en çok Arapçadan alıntı yapıldığı görülmekte, bu kelimeleri Fransızca, Farsça ve İngilizce kökenli kelimeler izlemektedir.

Deyimler, Türk toplumunun meydana getirmiş olduğu kalıplaşmış söz birimlerinden biridir. Deyimler, “en az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü arttıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır” (Çotuksöken, 1992, s. 5). Deyimler genel kural niteliği taşımazlar. Atasözleri, genel kural bildiren ve tecrübelerle dayalı anlatım kalıplarıdır. Atasözlerinde amaç yol göstermek, ders ve öğüt vermektir. Türk toplumunda önemli bir yeri bulunana atasözleri, Türkçenin söz varlığında bulunan kalıplaşmış söz birimleridir. İkilemeler, Türk toplumunun ortaya koyduğu başka bir kalıplaşmış dil birimidir. İkileme, “anlatımı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıdır” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1165). Çalışma

konumuz olan ve Türkçenin söz varlığı içinde önemli bir yere sahip olan kalıp sözler daha detaylı ele alınmıştır.

Kalıp Sözler

Dil, kültürü nesilden nesile taşıyan vazgeçilmez bir yapı taşıdır. Tarih boyunca insanlar söz üreterek söz varlıklarını oluşturmuşlardır. Söz varlığı unsurları incelendiğinde bir dilin ses, şekil, sözdizimi ve semantik yönüyle geçirmiş olduğu değişim görülebilmekte, diğer dillerle yaşamış olduğu etkileşim ortaya konulabilmektedir (Aksan, 2015, s. 11). Türkçenin söz varlığı içerisinde kalıplaşmış dil birimleri olan deyimler, atasözleri, ikilemeler ve kalıp sözler önemli bir yere sahiptir. Bu söz varlıkları içinde; tanışma, selamlaşma, hatırlama, karşılama, uğurlama ve iyi dilekte bulunma gibi gündelik eylemlerin gerçekleştirilmesini sağlayan kalıp sözler oldukça işlevseldir. Kalıp sözler “merhaba”, “günaydın”, “iyi akşamlar”, “iyi günler”, “sağ olun”, “kolay gelsin”, “Allah yardımcın olsun” gibi sözcük ve cümleleri içinde barındırır.

Kalıp sözler “Önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsediği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir” (Gökdayı, 2008, s. 106).

Diğer kalıplaşmış dil birimleri gibi kültürü içinde barındırmasına karşın yapısal olarak kalıplaşmış dil birimleri içerisinde belli niteliklere sahip olan ve özellikle Türkçenin yabancılara öğretiminde oldukça yararlı olan kalıp sözlerin, literatürde yeterince araştırılmadığı görülmektedir. Market, pazar, hastane, otogar, havalimanı, üniversite vb. ortamlarda sıklıkla kullanılması kalıp sözleri “gündelik dil” olgusu bağlamında ön plana çıkarmaktadır. Gündelik dil; bilim ve felsefe gibi dillerin dışında kalan, dili konuşanlar arasında ortak bir iletişim aracı olan konuşma şekil ve alışkanlıklarını ortaya koyan terimdir (Altınörs, 2000, s. 38-39). Gündelik dil, toplumun inşa ettiği, toplumun kültürünün taşıyıcısı ve aktarıcısı olan bir dildir.

Kalıp sözler gündelik dilin en önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Bir bireyin günlük eylemleri incelenecek olursa, bu sözlerle sıklıkla yer verildiği görülür. Bireyler gün içinde selamlaşma, hatırlama, rica etme, özür dileme, iyi-kötü dilekte bulunma, duygusal bildirim ve öğüt verme gibi birçok eylemlerde bulunurlar. Kalıp sözler, bu eylemleri gerçekleştirmeyi sağlayan araçlardan biridir.

Kalıp sözleri gündelik dil felsefesi boyutuyla ele almak yerinde olacaktır. Günlük iletişim sırasında kullanılan dili incelemeyi amaçlayan gündelik dil felsefesi, gündelik dilin önemli bir unsuru olan kalıp sözlerin çözümlenmesi açısından bilgi vermektedir. Kalıp sözler, diğer söz varlığı unsurları gibi bireyler arası iletişimi sağlamanın yanında bizlere günlük eylem alanlarında kalıp ifadeler sunar. Gündelik dil felsefesinin uygulama alanlarından biri olarak kabul gören kalıp sözlerin çeşitli özellikleri bulunmaktadır.

Kalıp sözlerin en belirgin yapısal özelliği, kalıplaşmış olmalarıdır (Gökdayı, 2008, s. 92; Martı, 2009, s. 106). Atasözü ve deyimlerin söz dizimi ve tümce yapısını değiştiremediğimiz gibi kalıp sözlerin de kelime ve söz dizimlerinde değişiklik yapmak genellikle mümkün değildir. Ancak kalıplaşmış dil birimleri tamamen donuk bir özellik göstermez. Bazı kalıp sözler eylem çekim ekleri alabilir, kalıp sözlerde konuşana, zamana ve dinleyene bağlı olarak ekleme ve değiştirmeler yapılabilir (Gökdayı, 2015, s. 26).

Kalıp sözleri oluşturan kelimeler çoğunlukla gerçek anlamlarıyla kullanılan ve genellikle tek bir kavramı karşılayan sözlerdir (Yüceol Özezen, 2001, s. 877). Kalıp sözlerin anlamsal özellikleri, Gökdayı (2008, s. 101) tarafından yapılan sınıflandırmada 17 başlık altında toplanmıştır:

- | | |
|--------------------------------------|-----------------------------------|
| ✓ Hayırdüa ve iyi dilek bildirenler | ✓ Dinleyeni eleştirme, uyarma, |
| ✓ Küfür, beddua ilenç bildirenler | tehdit etme bildirenler |
| ✓ Duygusal tepkileri dile getirenler | ✓ Genel bir davranış veya düşünce |
| ✓ Selamlaşma bildirenler | bildirenler |
| ✓ Ayrılık bildirenler | ✓ Töre, gelenek ve kültürel |
| ✓ Batıl inançları bildirenler | değerleri yansıtanlar |
| ✓ Bir istek bildirenler | ✓ Dini inançları bildirenler |
| ✓ Konuşanı veya dinleyeni | ✓ Soru sorup cevap isteyenler |
| yüceltme bildirenler | ✓ Özür dileme bildirenler |
| ✓ Bir isteği kabul veya reddetme | ✓ Sembolik ödüllendirme |
| bildirenler | bildirenler |
| | ✓ Minnet, teşekkür bildirenler |

Kalıp sözler, işlevsel olarak hafızada kolayca saklanabilen bir özelliğe sahiptir. Kalıp sözlerin en önemli görevi, iletişim ortamlarında durumlara ve değişkenlere bağlı olarak, konuşurların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hazır, kolay, işlevsel ifadeler sunmaktır. Kalıp sözler, toplumca önem verilen durum ve olaylara karşı diyalog imkânı sunarak duygu ve düşüncelerin aktarımını olanaklı kılar. Bu sözler toplumun ortak dilini de oluşturmakta, genel olarak toplumun aynı durum

ve olaylara karşı aynı sözleri kullanarak duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlamaktadır.

Dilin kültürel yapısını oluşturan kalıp sözler, Türkçenin yabancı dil olarak öğreniminde önemli bir yere sahiptir. Kalıp sözler toplumca sıkça kullanılan iletişim kalıplarıdır ve bu kalıplaşmış dil yapılarını gündelik iletişimde işlev ve bağlamına uygun kullanabilmek gerekir. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen kişilerden bu dil yapıları öğrenmeleri ve kullanmaları beklenir. Kalıplaşmış dil birimleri, toplumun yaygın olarak kullandığı ve konuşmalarında sıkça yer verdiği söz varlığı unsurları olduğu için yabancılara dil öğretiminde bu yapıların öğretilmesine dikkat edilmelidir. Yabancılara dil öğretiminde kalıplaşmış dil birimlerinden mutlaka yararlanılması gerektiğini belirten birçok araştırmacı bulunmaktadır (Yorio, 1980; Pawley ve Syder 1983; Wray ve Perkins, 2000; Wood 2006; akt. Gökdayı, 2015, s. 133).

Kalıp sözleri, toplumun her türlü iletişim alanında görmek mümkündür. Baş sağlığı dilerken, hasta ziyareti sırasında, dualarda, beddualarda, tekliflerde ve ricalarda toplumun kelime hazinesi içinde bu kalıp ifadelerle rastlanır. Kalıp sözler, Türkçenin söz varlığında önemli bir yere sahiptir ve diğer dillere nazaran Türkçede kalıp sözler daha yaygın ve sık kullanılmaktadır (Tannen ve Öztekin, 1981; Doğançay, 1990; Karababa, 1993; Aksan, 2015; Zeyrek, 1996; Özdemir, 2000; Toklu, 2003; Gökdayı, 2008).

Yabancılara Türkçe öğretiminde Türkçenin kalıp sözlerle ilgili sıklık ve yaygınlığından yararlanılabilir. Yabancı dil öğretiminde en önemli amaçlardan biri de öğrencilerin öğrendikleri dili anlaşılabilir bir şekilde konuşabilmeleridir (Widdowson, 1983). Bu bakımdan, iletişimsel yöntemde ifade edilen doğal ve yapay konuşma durumları, konuşma becerisi kazanabilmesi konusunda Türkçe öğrenenlere yardımcı olabilir. Öğrenciler iletişim durumlarına müdahil olarak anlama ve anlatma becerilerini kazanabilirler. İletişim durumları içinde bulunan ve dilin kültürel yapılarını oluşturan kalıp sözlerin öğrencilere öncelikli bir şekilde verilmesi, Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilmesi sürecini hızlandırıcı bir etken olabilir.

Çalışmanın amacı Gazi Üniversitesi TÖMER, Yedi İklim Türkçe, İstanbul Yabancılar için Türkçe ve Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe ders kitaplarının (A1-A2) okuma metinlerinde geçen kalıp sözleri tespit etmek, öğrencilerin kalıp sözler hakkındaki görüşlerini belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Setlerin çözümlenmesi amacıyla doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Öğrencilerin kalıp sözlerle ilgili görüşleri yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formlarından elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir.

Çalışma Materyali ve Çalışma Grubu

Çalışma materyalleri, Gazi Üniversitesi TÖMER, Yedi İklim Türkçe, İstanbul Yabancılar için Türkçe ve Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe setlerinin A1 ve A2 düzeyi ders kitaplarıdır. Çalışmanın grubu ise, çalışmaya gönüllü katılan, A1-A2 seviyesinde Türkçe öğrenen 13-15 yaşlarında 20 Suriyeli'dir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler, yabancılar Türkçe öğretimi için hazırlanan Gazi Üniversitesi TÖMER, Yeni Hitit, Yedi İklim Türkçe ve İstanbul Türkçe A1-A2 düzeyi ders kitaplarının incelenmesi yoluyla toplanmıştır. Ayrıca yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla, 20 öğrencinin kalıp sözler hakkındaki görüşleri alınmıştır. Yabancılar Türkçe öğretimi setlerine ve bu setlerin A1 ve A2 ders kitaplarına uzman görüşleri doğrultusunda karar verilmiştir. Yabancılar Türkçe öğretimi setleri, kurumların web siteleri aracılığıyla temin edilmiş ve orijinalliği kontrol edilmiştir. Çalışmada kalıp sözlerin tespit edilebilmesi için okuma metinleri temel alınmıştır.

Çalışmanın nitel verileri, A1-A2 düzeyinde öğrenim gören 20 Suriyeli öğrenciyle gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Öğrenciler öğrenim düzeylerine ve gönüllülük esaslarına göre çalışmaya dâhil edilmiş, veriler öğrencilerin yanıtları aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme formunda öğrencilere açık uçlu üç soru sorulmuştur. Sorular şu şekildedir:

- ☐ “Kalıp sözler hakkında bilginiz var mı? Yazınız.”
- ☐ “Günlük konuşmalarınızda kalıp sözleri kullanma yeterliği açısından kendinizi 1-10 arasında puanlayınız.”
- ☐ “Günlük konuşma sırasında kalıp sözlerle ilgili sorun yaşıyor musunuz? Varsa yaşadığınızı sorunları yazınız.”

Çalışmada doküman analizi ve içerik analizi olmak üzere iki farklı analiz kullanılmıştır. Setlerde yer alan kalıp sözler, doküman incelemesi yöntemiyle çözümlenirken; öğrencilerden alınan veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Okuma metinlerinde yer alan kalıp sözler; kitap adı, kitap düzeyi, metin başlığı ve sayfa numaraları A1 ve A2 seviyesi için ayrı ayrı kodlanarak iki farklı Excel dosyasına kaydedilmiştir. Toplam kalıp söz sayısı ve sıklığını bulabilmek için Excel dosyalarında yer alan listeler tek dosyada birleştirilmiştir. Kalıp sözlerin sayı ve sıklık listeleri hazırlanırken şu hususlar dikkate alınmıştır:

- Aynı köke sahip olup farklı fiil çekim eklerine sahip kalıp sözler, aynı kabul edilmiştir. (teşekkür ederim > teşekkür ediyorum)
- Farklı şahıslarla çekimlenmiş kalıp sözler, aynı kabul edilmiştir. (affedersiniz > affedersin)
- Aynı köke sahip olup farklı ad çekim ekleri alan kalıp sözler birlikte değerlendirilmiştir. (teşekkür > teşekkürler)
- Aynı anlamı taşıyıp sözcükleri farklı olan kalıp sözler listeye ayrı ayrı eklenmiştir. (iyi yıllar, iyi seneler)
- Tam kalıplaşmış halde bulunan kalıp sözler listeye olduğu gibi eklenmiştir. (aferin, iyi günler, Allah rahmet eylesin)

İçerik analizi, A1 ve A2 seviyesinde Türkçe öğrenen 20 Suriyeli öğrenciden yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler üzerinde yapılmıştır. Görüşme formunda, öğrencilerin kalıp sözlerle ilgili görüşlerini belirlemek üzere 3 soruya yer verilmiştir. Öğrencilere sorularla ilgili bilgilendirme yapılmış ve gönüllü öğrencilerin velilerinden izinler alınmıştır. Uygulama gününde, öğrencilere açıklama yapılarak dağıtılan görüşme formları 15 dakikalık bir sürenin sonunda toplanmıştır. Analiz sırasında karışıklığı önlemek amacıyla öğrencilere birer kod atanmış ve her bir soru için içerik analizi yapılmıştır. Tespit edilen kodlar ise Excel dosyasına kaydedilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmada verilerin çeşitliğini artırmak böylelikle geçerliğe katkı sağlamak amacıyla birden fazla veri toplama aracından yararlanılmıştır. Öncelikle kalıp ifadelerin tespit edilebilmesi için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Görüşme formu aracılığıyla da öğrencilerin kalıp ifadelerle ilgili görüşleri elde edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin dil seviyesi açısından yöneltilen soruları tam olarak anlamamaları sebebiyle veri kaybı yaşanabileceği öngörülerek görüşme formu, Türkçe okuma ve anlama konusunda dil yeterliğine sahip olan bir Arapça öğretmeni tarafından Arapçaya çevrilmiştir. Tercüme edilen sorular Türkçe bilen ve ana dili Arapça olan başka bir kişi tarafından kontrol edilerek soruların dilsel açıdan tutarlı olması sağlanmıştır.

Güvenirlik bağlamında, çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğretimi için seçilen setlerin A1 ve A2 okuma metinlerinde yer alan kalıp ifadeler, Türkçe öğretiminde doktora seviyesinde olan bir uzman yardımıyla belirlenmiş ve listeye

kodlanmıştır. Uzman kişiyle iki haftada bir değerlendirme toplantısı yapılmış, alınan geri dönütlerle kodlama süreci tamamlanmıştır. Görüşme formundan elde edilen kalıp sözlerle ilgili veriler, detaylı bir biçimde betimlenerek objektif bir bakış açısıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

Etik Beyanname

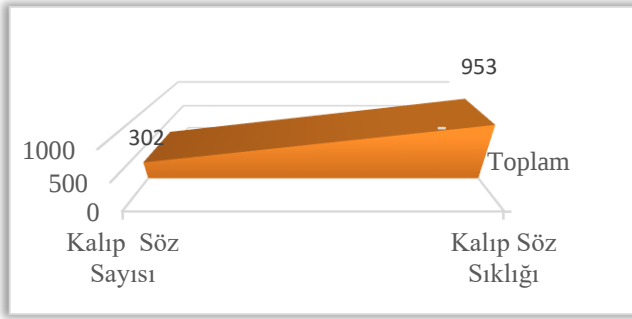
Çalışmada yer alan bilgi ve veriler, akademik kurallara ve etik ilkelere uygun biçimde işlenmiştir. Katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılmışlardır. Bu çalışma, TR Dizin’de belirtilen “Etik İzin Gerektiren Durumlar”ın dışında kaldığı için etik kurul iznine tabi değildir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, yabancılar Türkçe öğretim setlerinin A1 ve A2 seviye ders kitaplarının okuma metinlerinde kullanılan kalıp sözlere yönelik analizlerden elde edilen bulgular ile Türkiye’de A1 ve A2 seviyelerinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen 20 öğrencinin kalıp sözlere ilişkin görüşlerinin çözümlenmesi sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Setlere Yönelik Bulgular

Bu kısımda, Yabancılar Türkçe öğretimi setlerinin A1 ve A2 ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinde kalıp söz kullanımlarına dair yapılan analizlerin bulguları grafik ve tablolar halinde sunulmuştur. Setlerde yer alan toplam kalıp söz sayısı ve sıklığı Grafik 1’de gösterilmiştir.



Grafik 1. Kalıp Söz Sayısı ve Sıklığı

Grafik 1’e göre incelenen setlerin okuma metinlerinde yer alan kalıp sözlerin sayısı (N=302) iken toplam kalıp söz sıklığı (f=953) olarak bulunmuştur. Ortalama açısından bakıldığında ise her bir kalıp sözün 3’ten fazla tekrar ettiği anlaşılmaktadır ($\bar{x}=3,16$).

Tablo 1

Gazi TÖMER A1 ve A2 Ders Kitabı Kalıp Söz Sayısı ve Sıklığı

Seviye	Okuma Metni Sayısı	Kalıp Söz Sayısı N	Frekans f	Metin Başına Kalıp Söz $\bar{X}$
A1	23	122	138	6,0
A2	20	51	54	2,7
Toplam	43	173	192	4,5

Tablo 1'e göre Gazi Tömer A1 ve A2 ders kitaplarında bulunan 43 okuma metninde 192 kalıp söz kullanılmış, her metinde ortalama 4,5 kalıp söz yer almıştır. A1 okuma metinlerinde, A2 ile karşılaştırıldığında, 2,5 kattan fazla kalıp söz kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Tablo 2

Yeni Hitit A1 ve A2 Ders Kitabı Kalıp Söz Sayısı ve Sıklığı

Seviye	Okuma Metni Sayısı	Kalıp Söz Sayısı N	Frekans f	Metin Başına Kalıp Söz $\bar{X}$
A1	11	42	44	4,0
A2	19	21	22	1,2
Toplam	30	63	66	2,2

Tablo 2 gözden geçirildiğinde, Yeni Hitit A1 ve A2 ders kitaplarında yer alan 30 okuma metninde 66 kalıp söz kullanılmış, her metinde ortalama 2,2 kalıp söz yer almıştır. A1 okuma metinlerinde, A2 okuma metinlerinden 2 kat daha fazla kalıp söz kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 3

Yedi İklim A1 ve A2 Ders Kitabı Kalıp Söz Sayısı ve Sıklığı

Seviye	Okuma Metni Sayısı	Kalıp Söz Sayısı N	Frekans f	Metin Başına Kalıp Söz $\bar{X}$
A1	57	212	252	4,4
A2	57	183	212	3,7
Toplam	114	395	464	4,1

Tablo 3 incelendiğinde, Yedi İklim A1 ve A2 ders kitaplarındaki 114 okuma metninde 464 kalıp söz kullanılmış, her metinde ortalama 4,1 kalıp söz yer almıştır. A1 okuma metinlerinde A2 okuma metinlerinden daha fazla kalıp sözün kullanıldığı görülmektedir.

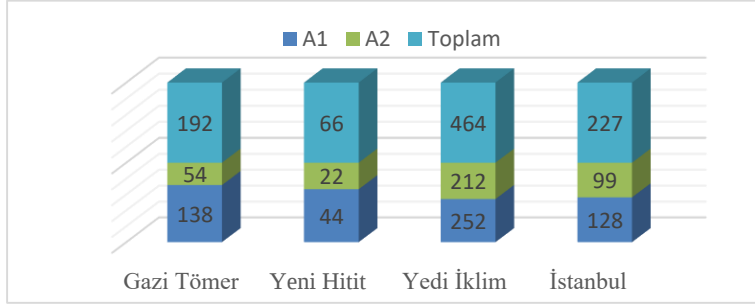
Tablo 4

İstanbul A1 ve A2 Ders Kitabı Kalıp Söz Sayısı ve Sıklığı

Seviye	Okuma Metni Sayısı	Kalıp Söz Sayısı N	Frekans f	Metin Başına Kalıp Söz $\bar{X}$
A1	17	88	128	7,5
A2	18	87	99	5,5
Toplam	35	175	227	6,5

Yabancılar Türkçe Öğretim Setlerinde Kullanılan Kalıp Sözlerin İncelenmesi

Tablo 4'e göre İstanbul A1 ve A2 ders kitaplarında bulunan 35 okuma metninde 227 kalıp söz kullanılmış, her metinde ortalama 6,5 kalıp söz yer almıştır. A1 ve A2 okuma metinlerinde birbirine yakın sayıda kalıp söz kullanılmıştır. Setlerde kullanılan kalıp sözlerin A1 ve A2 seviyelerine göre dağılımları ile toplam sayıları Grafik 2'de gösterilmiştir.



Grafik 2. Düzeylere Göre Kalıp Sözlerin Sıklığı

Grafik 2'ye göre, Yedi İklim A1 (f=252) ve A2 düzeyi (f=212) için okuma metinlerinde en çok kalıp söz kalıp bulunduran set olarak göze çarpmaktadır. Yeni Hitit ise A1 düzeyi (f=44) ve A2 düzeyi (f=22) açısından okuma metinlerinde en az kalıp söze yer veren set olarak kendisini göstermiştir. Bütün setler karşılaştırıldığında, A1 seviyesi okuma metinlerinde A2 seviyesi okuma metinlerinden belirgin bir biçimde daha fazla kalıp sözün yer aldığı anlaşılmaktadır. Tablo 5'te Gazi Tömer A1 ve A2 ders kitabı okuma metinlerinde en sık kullanılan 10 kalıp söz verilmiştir.

Tablo 5

Gazi Tömer A1 ve A2 Ders Kitabında En Çok Kullanılan 10 Kalıp Söz

Sıra	Kalıp Sözler	f	Σ Kalıp Sözler	%
1	Merhaba	12	192	30
2	Evet	10		
3	Tamam	7		
4	İyi günler	6		
5	Affedersiniz	4		
6	Lütfen	4		
7	Görüşürüz	4		
8	Hayır	4		
9	Hayırlı olsun	3		
10	Benim adım...	3		
	Toplam	57		

Tablo 5 incelendiğinde, ilk 10 kalıp sözün, Gazi TÖMER A1 ve A2 ders kitaplarının okuma metinlerinde geçen 192 kalıp sözün %30'unu oluşturduğu anlaşılmaktadır. En fazla tekrar eden kalıp ifadelerin “merhaba” (f=12), “evet”

(f=10), “tamam” (f=7) ve “iyi günler” (f=6) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Tablo 6’da Yeni Hitit A1 ve A2 ders kitabı okuma metinlerinde en sık kullanılan 10 kalıp söz gösterilmiştir.

Tablo 6

Yeni Hitit A1 ve A2 Ders Kitabında En Çok Kullanılan 10 Kalıp Söz

Sıra	Kalıp Sözler	f	Σ Kalıp Sözler	%
1	Teşekkür ederim	5	66	45
2	Evet	4		
3	Tamam	4		
4	Hayır	4		
5	Tabii ki	3		
6	Hoş geldiniz	2		
7	İyi günler	2		
8	Alo	2		
9	Sağ ol	2		
10	Görüşürüz	2		
	Toplam	30		

Tablo 6’ya göre ilk 10 kalıp söz, Yeni Hitit A1 ve A2 ders kitaplarının okuma metinlerinde geçen 66 kalıp sözün %45’ini oluşturmaktadır. En çok tekrar eden kalıp ifadelerin “teşekkür ederim” (f=5), “evet” (f=4), “tamam” (f=4) ve “hayır” (f=4) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Tablo 7’de Yedi İklim A1 ve A2 ders kitabı okuma metinlerinde en sık kullanılan 10 kalıp söz sunulmuştur.

Tablo 7

Yedi İklim A1 ve A2 Ders Kitabında En Çok Kullanılan 10 Kalıp Söz

Sıra	Kalıp Sözler	f	Σ Kalıp Sözler	%
1	Teşekkür ederim	33	464	38
2	Merhaba	26		
3	Buyurun	23		
4	İyi günler	19		
5	Evet	18		
6	Efendim	13		
7	Hoş geldin	13		
8	Beyefendi	11		
9	Tamam	10		
10	Affedersiniz	9		
	Toplam	175		

Tablo 7 gözden geçirildiğinde ilk 10 kalıp sözün, Yedi İklim A1 ve A2 ders kitaplarının okuma metinlerinde geçen 464 kalıp sözün %38’ini oluşturduğu görülmektedir. En sık kullanılan kalıp ifadelerin “teşekkür ederim” (f=33), “merhaba” (f=26) “buyurun” (f=23) ve “iyi günler” (f=19) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Tablo 8’de İstanbul A1 ve A2 ders kitabı okuma metinlerinde en sık kullanılan 10 kalıp söz sunulmuştur.

Yabancılar Türkçe Öğretim Setlerinde Kullanılan Kalıp Sözlerin İncelenmesi

Tablo 8

İstanbul A1 ve A2 Ders Kitabında En Çok Kullanılan 10 Kalıp Söz

Sıra	Kalıp Sözler	f	Σ Kalıp Sözler	%
1	Nasılsın	17		
2	Merhaba	16		
3	İyiyim	10		
4	Tamam	10		
5	Benim adım...	9		
6	Teşekkür ederim	8	227	42
7	Görüşürüz	7		
8	Teşekkürler	7		
9	Efendim	7		
10	İyi günler	5		
	Toplam	96		

Tablo 8'e göre ilk 10 kalıp söz, İstanbul A1 ve A2 ders kitaplarının okuma metinlerinde geçen 227 kalıp sözün %42'sini oluşturmuştur. En sık kullanılan kalıp ifadelerin “nasılsın” (f=17), “merhaba” (f=16) “iyiyim” (f=10) ve “tamam” (f=10) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Tablo 9'da Gazi Tömer, Yeni Hitit, Yedi İklim ve İstanbul yabancı dil öğretim setlerinde en çok kullanılan 50 kalıp söze yer verilmiştir.

Tablo 9

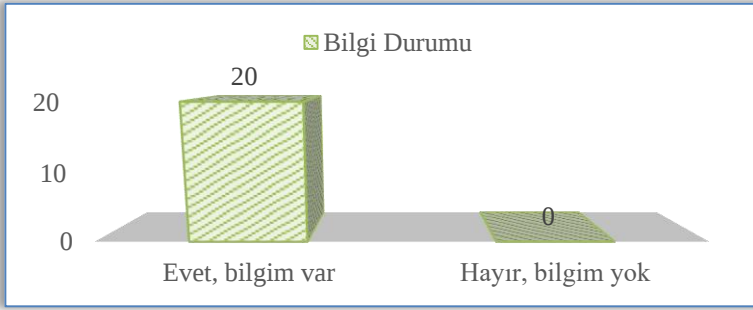
A1 ve A2 Ders Kitaplarında En Çok Kullanılan 50 Kalıp Söz

Kalıp Sözler	f	Kalıp Sözler	f	Kalıp Sözler	f
Merhaba	54	Nerede?	11	Bayramın mübarek olsun	5
Teşekkür ederim	53	Teşekkürler	11	Beyefendi	5
Evet	37	Ben de iyiyim	10	Çok güzel!	5
Buyurun	34	Bey	10	Geçmiş olsun	5
İyi günler	32	Günaydın	10	Hanımfendi	5
Tamam	31	Alo!	9	Hayatım	5
Nasılsın?	28	Hoş bulduk	9	Memnun oldum	5
Efendim	20	Rica ederim	9	Nerelisin?	5
Benim adım...	19	Tabii	9	Neyin var?	5
Hoş geldin	18	Kaç lira?	8	Selam	5
İyiyim	18	Sağ ol	8	Sevgili...	5
Affedersiniz	16	Afiyet olsun	6	Çok iyi	4
Peki	14	Elbette	6	Görüşmek üzere	4
Görüşürüz	13	Hoşça kal	6	Hayırlı olsun	4
Hayır	13	Merak etme	6	Ne kadar?	4
Değil mi?	12	Şikâyetiniz nedir?	6	Önemli değil!	4
Lütfen	11	Tabii ki	6		
İlk 50 Kalıp Söz Toplam					638
%					67

Tablo 9’a göre, setlerde en çok kullanılan 50 kalıp sözün toplam içindeki oranı %67’dir. En fazla tercih edilen kalıp sözler “merhaba” (f=54), “teşekkür ederim” (f=53), “evet” (f=37), “buyurun” (f=34) ve “iyi günler” (f=32) şeklindedir.

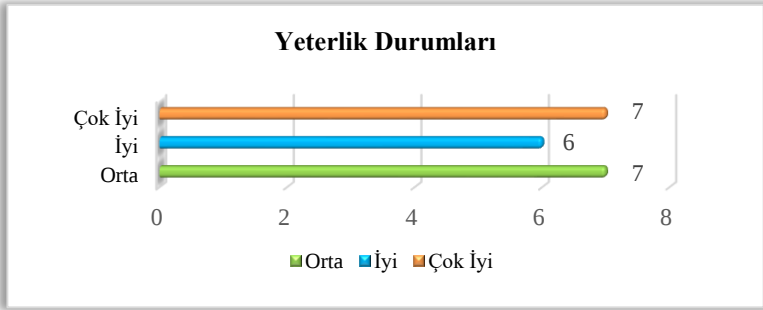
Görüşmeye Yönelik Bulgular

Bu kısımda, A1 ve A2 düzeyinde Türkçe öğrenimi gören 20 Suriyeli öğrenciden, kalıp sözlerle ilgili alınan görüşlerin analizi sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Grafik 3’te öğrencilerin kalıp söz kavramı ile ilgili bilgi durumları gösterilmiştir.



Grafik 3. Öğrencilerin Kalıp Söz Bilgi Durumları

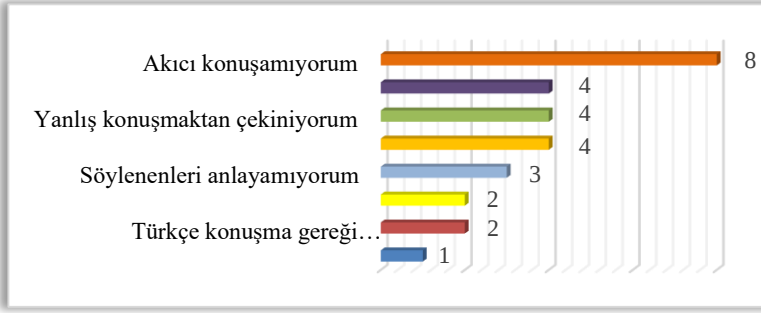
Grafik 3’e göre öğrencilerin tamamı, kalıp sözlerle ilgili bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir (f=20). Grafik 4’te öğrencilerin kalıp söz kullanma konusunda kendilerini yeterli görme açısından değerlendirmelerine dair sonuçlar verilmiştir.



Grafik 4. Öğrencilerin Kalıp Söz Kullanabilme Yeterlikleri

Grafik 4’e göre, öğrenciler gündelik konuşmalarında kalıp söz kullanabilme yeterliklerini “çok iyi” (f=7), “orta” (f=7) ve “iyi” (f=6) şeklinde sınıflandırmışlardır. Kalıp söz kullanımı konusunda kendisini “kötü” olarak

nitelendiren öğrencinin bulunmadığı görülmektedir. Grafik 5 öğrencilerin günlük konuşma sırasında yaşadıkları sorunları göstermektedir.



Grafik 5. Öğrencilerin Günlük Konuşma Sırasında Yaşadığı Problemler

Grafik 5'e göre, öğrenciler, günlük konuşma sırasında en fazla yaşadıkları problemi, “akıcı konuşamama” (f=8) şeklinde belirtmişlerdir. En az yaşanan problemler ise “gramer kurallarında hata yapma” (f=2) ve konuşma sırasında “heyecanlanma” (f=1) şeklinde ifade edilmiştir. Öğrenciler arasında, toplum içinde Türkçe konuşma ihtiyacı hissetmeyenlerin (f=2) de olduğu dikkati çekmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Dilin söz varlığı unsurları gündelik yaşamda karşılıklı iletişim kurma konusunda kişilere yardımcı olur. Kalıp sözler de bu unsurlardan biridir. Ev, hastane, manav, okul, postane, otogar gibi birçok yerde kalıp sözlerden yararlanılır. Ana dilde olduğu kadar Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında da etkili olan kalıp sözler dil öğrenenlere büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu nedenle yabancılar Türkçe öğretiminde kalıp söz öğretimi ihmal edilmemelidir. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişilerden beklenen onların Türkçe konuşan bireylerle yeteri kadar iletişim kurabilmesidir. Bu bağlamda yabancı dil öğrenen kişinin sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için gündelik hayatta ana dili konuşanlar tarafından sıklıkla kullanılan kalıp sözleri öğrenmesi gerekir (Uzdu Yıldız, 2013). Kalıp sözlerin, çoğunlukla ders kitaplarında bulunan metinler aracılığıyla öğretildiği göz önüne alındığında, yabancılar Türkçe öğretimi için hazırlanan ders kitaplarının Türkçe öğrenen kişilere kalıp sözleri öğretebilecek nitelikte düzenlenmesi işlevsel bir rol oynayabilir. Bu doğrultuda çalışmamızda kalıp sözlerin okuma metinlerinde ne kadar kullanıldığının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Çalışmamızda Gazi Tömer, Yeni Hitit, Yedi İklim ve İstanbul A1 ve A2 ders kitapların incelenmesi sonucunda, setlerin okuma metinlerinde 302 kalıp sözün 953 defa tekrar ettiği belirlenmiştir. Ortalama açısından bakıldığında, setlerin tamamı için her kalıp sözün 3'ten fazla yinelendiği anlaşılmıştır ($x=3,16$). Bu durum, öğrencilerin kalıp sözleri öğrenmelerini pekiştirmesi açısından önemlidir.

Setler, kalıp söz kullanımı açısından karşılaştırıldığında, okuma metinlerinde en çok kalıp sözün Yedi İklim setinde bulunduğu ($f=464$), onu İstanbul ($f=227$) ve Gazi Tömer ($f=192$) setlerinin izlediği, en az kalıp sözün ise Yeni Hitit setinde yer aldığı ($f=66$) belirlenmiştir. Arslan (2016) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, Yeni Hitit A1 ve A2 seviyesinde 403, İstanbul A1-A2 seviyesinde 442 kalıp söz bulunduğu belirlenmiştir. Zorpuzan (2018) tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise, Yedi İklim öğretim setinin A1 ve A2 düzeyinde 119 kalıp sözün 725, Gazi Tömer Türkçe setinde A1 ve A2 düzeyinde 138 kalıp sözün 574 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmamızla karşılaştırıldığında, ulaşılan sonuçlar arasında büyük fark olduğu görülmektedir. Arslan (2016) ve Zorpuzan (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, çalışma materyali olarak, A1 ve A2 düzeyi ders ve alıştırma kitaplarındaki okuma ve dinleme metinlerinde yer alan bütün kalıp sözlerin ele alınması, ortaya çıkan bu farklılığın temel nedeni olarak görülebilir. Oysa çalışmamızda sadece A1 ve A2 seviyesi ders kitaplarının okuma metinlerinde kullanılan kalıp sözler incelenmiştir. Koç (2019) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, İstanbul A1 ve A2 seviye ders kitaplarında 152 farklı kalıp söz kullanıldığı bulgusuna yer verilmiştir. Ancak ilgili çalışmada sıklık bilgisi (f) olmadığı için birim (N) üzerinden yapılan karşılaştırma sonucunda, çalışmamızda yer alan İstanbul setinde ($N=175$) daha fazla kalıp söz bulunduğu anlaşılmıştır.

Diğer yandan çalışmamızda bütün setler için, A1 seviyesi okuma metinlerinde A2 seviyesinden daha fazla kalıp sözün kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Başar (2018) ve Zorpuzan (2018) tarafından yapılan çalışmalar çalışmamızı destekler niteliktedir. Başar'ın (2018) çalışmasında, kalıp söz kullanımı açısından Yedi İklim A2 ders kitaplarının A1 seviyesinden oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Arslan ve Durukan (2014), Zorpuzan (2018) ve Koç (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda setlerde kalıp sözlerin kullanım sıklığının düzey ilerledikçe azaldığı tespitine yer verilmiştir.

Çalışmada setler metin başına kalıp söz kullanımı açısından incelendiğinde, İstanbul ders kitaplarında 35 metinde 227 kalıp söz ($\bar{x}=6,5$), Gazi Tömer ders kitaplarında 43 metinde 192 kalıp söz ($\bar{x}=4,5$), Yedi İklim ders kitaplarında 114 metinde 464 kalıp söz ($\bar{x}=4,1$) ve Yeni Hitit ders kitaplarında 30 metinde 66 kalıp söz ($\bar{x}=2,2$) kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durumda metin başına kalıp

sözün, en çok İstanbul ders kitaplarında en az ise Yeni Hitit ders kitaplarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

A1 ve A2 ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinde en çok kullanılan 10 kalıp sözün; Gazi TÖMER ders kitaplarındaki kalıp sözlerin %30'unu, Yeni Hitit ders kitaplarındaki kalıp sözlerin %45'ini, Yedi İklim ders kitaplarındaki kalıp sözlerin %38'ini ve İstanbul ders kitaplarındaki kalıp sözlerin %42'sini oluşturduğu saptanmıştır. Setler birleştirildiğinde en çok kullanılan 50 kalıp sözün, toplam içinde %67'lik bir orana sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum, sık kullanılan kalıp sözlerin öncelikli olarak öğretilmesi gerektiğini göstermektedir.

Setlerin bütünü açısından bakıldığında, en fazla kullanılan kalıp sözlerin “merhaba” (f=54), “teşekkür ederim” (f=53), “evet” (f=37), “buyurun” (f=34) ve “iyi günler” (f=32) şeklinde sıralandığı tespit edilmiştir. Göz (2003) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları çalışmamızı destekler niteliktedir. Nitekim adı geçen çalışmada, 1 milyon kelime içinde en fazla yer alan kalıp sözlerin “merhaba”, “günaydın” ve “iyi günler” olduğu sonucuna varılmıştır. Bu noktada, Göz (2003) tarafından yapılan çalışmanın yazılı kelime sıklığı temelinde gerçekleştirilmesinin iletişimde sıklıkla tercih edilen kalıp ifadelerle daha az rastlanmasına yol açtığını ifade etmek gerekir.

Çalışmada, temel düzeyde Türkçe öğrenimi gören 20 Arap öğrenciyle gerçekleştirilen görüşme kapsamında kalıp sözlere ilişkin sorular yöneltilmiştir. Buna göre, öğrencilerin tamamının kalıp sözlerle ilgili bilgi sahibi oldukları, gündelik konuşmalarında kalıp söz kullanabilme yeterlikleri bakımından kendilerini “çok iyi” (f=7), “orta” (f=7) ve “iyi” (f=6) biçiminde ifade ettikleri, kendisini “kötü” olarak nitelendiren öğrencinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde bu sonucu destekleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Sözelimi Koç (2019) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin birçoğunun A1 ve A2 düzeylerinde yer alan hatır sorma, teşekkür etme, kutlama gibi kalıp sözlerin kullanma konusunda yeterli oldukları belirlenmiştir. Aynı şekilde Bayram (2017) tarafından yabancı uyruklu öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeylerini tespit etmek amacıyla 50 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada ise, öğrencilerin ders kitabındaki kalıp sözlerin dışında daha fazla kalıp söz bildikleri saptanmıştır.

Çalışmada öğrencilerin, günlük konuşma sırasında en fazla yaşadıkları problemin “akıcı konuşamama” (f=8), en az yaşadıkları problemin ise “gramer kurallarında hata yapma” (f=2) ve konuşma sırasında “heyecanlanma” (f=1) şeklinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra bazı öğrencilerin toplum içinde Türkçe konuşma ihtiyacı hissetmedikleri (f=2) belirlenmiştir. Öğrencilerin günlük

konuşma esnasında daha az sorun yaşamaları için kalıp sözler daha etkin bir biçimde öğretilmelidir. Bu amaçla, ana dili ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında hazırlanan kitaplarda kalıp sözlere daha çok yer verilmelidir. Nitekim Kılıç (2015) tarafından yapılan bir araştırmada, ders kitaplarında daha az yer verilen kalıp sözlerin öğrenciler tarafından da daha az kullanıldığını belirlenmiştir. Benzer şekilde, Çaydaş'ın (2015) çalışmasında, ders kitaplarında kalıp sözlerin bulunmasının öğrencilerin hedef dili öğrenme süreçlerine olumlu katkı yaptığı tespit edilmiştir.

Türkçede 1200 civarında kalıp söz bulunduğu düşünüldüğünde (Gökdayı, 2015), Türkçe kalıp sözler açısından zengin bir dildir (Bayram (2017). Türkçede bulunan kalıp sözlerin birçoğu evrensel özellik taşımaktadır. Merhaba, hoş geldiniz, teşekkür ederim, özür dilerim, günaydın gibi kalıp sözler bütün dillerde yer almaktadır (Gökdayı, 2016). Bu nedenle, kalıp sözlerin öğretimine evrensel olanlarla başlanabilir. Hayatın birçok alanında karşılaşılan kalıp sözlerin öğretilmesi insanların günlük işlerini daha kolay gerçekleştirmelerini sağlayabilmektedir. Öyle ki, Balcı ve Melanlıoğlu (2022) tarafından Suriyeli mültecilerin Türkçe kalıp sözleri kullanma durumlarını ele alan bir çalışmada insanların kalıp sözlerden en çok teşekkür etme, selamlaşma, vedalaşma ve iyi temennilerde bulunma kapsamında yararlandıkları belirlenmiştir. Aynı çalışmada, Türkçe kursuna devam etmeyenlerin kalıp sözleri daha çok kullandıklarının tespit edilmesi, kalıp sözlerin toplumun yaşayan bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, ana dili konuşan kişilerle günlük yaşamda kurulan iletişimin, kalıp sözlerin edinilmesi sürecini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Öğreticiler, kalıp sözlerin yabancı öğrencilere sağladığı iletişimsel avantajları göz önüne alarak yabancılara Türkçe öğretiminde kalıp sözlere daha çok ağırlık verebilir. Bu amaçla, temel düzey yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarında günlük konuşma durumlarına ilişkin daha fazla etkinlik geliştirilebilir. Yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan kitaplarda A1 düzeyinden A2 düzeyine doğru gidildikçe kalıp söz kullanımında aşağı yönlü bir seyir izlendiği görülmüştür. Bu noktada başta A2 düzeyi kitaplar olmak üzere, kalıp söz kullanımının diğer seviyelerde artırılması gerekir. Çalışmamızda A1 ve A2 düzey ders kitapları kalıp söz kullanımı açısından incelenmiştir. Diğer seviyeleri okuma ve dinleme metinleri bağlamında çözümleyen akademik araştırmalar gerçekleştirebilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Altınörs, A. (2000). *Dil Felsefesi Sözlüğü*. Paradigma.
- Arslan, N. (2016). Yabancılar türkçe öğretimi ders kitaplarındaki kalıp sözlerin karşılaştırmalı incelenmesi. (Tez no. 535639) [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Arslan, N. & Durukan, E. (2014). Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında söz varlığı unsurlarının incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 247-265.
- Balcı, M. & Melanlıoğlu, D. (2022). Hastane örneğinde Suriyeli mültecilerin Türkçe ilişki sözlerini kullanma durumları. *Edebiyat Bilimleri Dergisi*, 1, 9-30.
- Başar, S. (2018). Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında kalıp sözlerin kullanım düzeylerinin tespiti ve değerlendirilmesi. *Turkophone*, 5(5), 56-72.
- Çaydaş, A. (2015). Gazi Üniversitesi Tömer ve İzmir Yabancılar İçin Türkçe Öğretim setlerinde kullanılan kalıp sözlerin incelenmesi. (Tez no. 436692) [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Deyimlerimiz*. Özgül.
- Doğançay, S. (1990). Your eye is sparkling: Formulaic expressions and routines in Turkish. *Working Papers in Educational Linguistics (WPEL)*, 6(2), 49-65.
- Eşki, Y. S. (2021). Türkçe öğretimi ile ilgili web siteleri ve uygulamaların incelenmesi. (Tez no. 684098) [Yüksek lisans tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Forster, N. (1995). The analysis of company documentation. Cassell, C. & Symon, G. (Ed.). In *Qualitative Methods in Organizational Research: A Practical Guide*. Sage.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 89-110.
- Gökdayı, H. (2015). *Türkçede Kalıp Sözler*. Kriter.
- Gökdayı, H. (2016). Yabancılar Türkçe öğretiminde sözcük öğretimi ve kalıp sözler. *Electronic Turkish Studies*, 11(19), 379-394.
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*. TDK.

- Hengirmen, M. (1990). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*. Engin.
- Kılıç, S. Z. (2015). The use of formulaic language by english as a language (efl) learners in writing proficiency exams. (Thesis nu. 395376) [Master thesis, İhsan Doğramacı Bilkent University] YOK National Thesis Center.
- Kızılaslan, İ. (2010). Yabancı dil öğretmen yetiştirme sürecinde kültürlerarasılık. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(185), 81-89.
- Koç, E. K. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerinin kalıp söz kullanımlarının incelenmesi: İstanbul Üniversitesi örneği. (Tez no. 586416) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Martı, L. (2009). Türkçe öğrenenler açısından kalıp sözler ve işlevleri. Yaylı, D. ve Bayyurt, Y. (Ed.). *Yabancılar Türkçe Öğretimi Politika Yöntem ve Beceriler içinde* (s. 105-114). Anı.
- Onan, B. (2003). Divanü Lügati't-Türk'ün Dil öğretim yöntemleri ve dünya filolojisine katkıları bakımından bir değerlendirmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13(13), 425.
- Özdemir, E. (2000). *Erdemin Başı Dil*. Bilgi.
- Pawley, A. ve Syder, F. (1983). Two puzzles for linguistic theory: Nativelike selection and nativelike fluency. J. C. Richards & R. W. Schmidt (Ed.). In *Language and Communication*. Longman.
- Tannen, D. ve Öztekin, P.C. (1981). Formulaic expressions in Turkish and Greek. Florian Coulmas (Ed.) In *Conversational Routine* (p. 37-54). The Hague: Mouton.
- Tekin, T. (1993). *Hunların Dili*. Doruk.
- Toklu, M. O. (2003). *Dilbilime Giriş*. Akçağ.
- Uzdu Yıldız, F. (2013). Sözcük ve sözcük öğretimi. Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.), *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (s. 357-364). Grafiker.
- Widdowson, H. G. (1983). *Learning Purpose And Language Use*. Oxford University.
- Wood, D. (2006). Uses and functions of formulaic sequences in second language speech: An exploration of the foundations of fluency. *Canadian Modern Language Review*, 63(1), 13-33.

- Wray, A. & Perkins, M.R. (2000). The functions of formulaic language: An integrated model. *Language & Communication*, 20(1), 1-28.
- Yorio, C.A. (1980). Conventionalized language forms and the development of communicative competence. *TESOL Quarterly*, 14(4), 434-442.
- Yüceol Özezen, M. (2001). Türkçe deyimler üzerine birkaç söz. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 600, 869-879.
- Zeyrek, D. (1996). Söylem ve toplum. A. Kocaman (Ed.), *Söylem Üzerine* içinde (s. 38-66). Hitit.
- Zorpuzan, S. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan kitaplardaki kalıp söz ve deyim varlığı. (Tez no. 534736) [Yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

İnternet Kaynakları

URL: <https://hbogm.meb.gov.tr/>, Erişim tarihi: 14.06.2019.

EXTENDED ABSTRACT

Objective: The aim of the study was to determine the formulaic expressions used in the textbooks of teaching Turkish language to foreigners and to determine the students' opinions about the formulaic expressions.

Method: In qualitative research, sets were analysed by document analysis and interview forms were analysed by content analysis. The material of the study was consisted of A1 and A2 level reading texts of Gazi University Tömer, Yedi İklim Turkish, Istanbul Turkish for Foreigners and New Hitit Turkish for Foreigners textbooks; the study group was composed of 20 Syrian students aged 13-15 who were learning Turkish language at A1 and A2 levels.

Results: In the research, it was found that 302 formulaic expressions were repeated 953 times in the reading texts of the sets, and the most common formulaic expressions were found in the Yedi İklim set (f=464) and the least formulaic expressions in the New Hitit set (f=66). The most common formulaic expressions used in the sets were detected as “hello” (f=54), “thank you” (f=53), “yes” (f=37), “come in” (f=34) and “have a nice day” (f= 32). As a result of the interview with the students, it was figured out that all of the students had knowledge about formulaic expressions, expressed themselves as very good (f=7), moderate (f=7) and good (f=6) in terms of their ability to use formulaic words.

Discussions and Conclusions: Compared to the literature, it was seen that in some studies (Arslan, 2016 and Zorpuzan, 2018) dealing with Turkish teaching sets for foreigners, more formulaic words were used than our study. The main reason for this discrepancy may be the use of formulaic words in reading and listening texts in both textbooks and exercise books as study material in related studies. However, in our study, only the formulaic words used in the reading texts of A1 and A2 level textbooks were examined. On the other hand, in our study, it was concluded that for all sets, more formulaic words were used in A1 level reading texts than A2 level. Similarly, in studies conducted by Arslan and Durukan (2014), Başar (2018), Zorpuzan (2018) and Koç (2019), it was found that the frequency of use of formulaic words in sets decreases as the level progresses, supporting our study. In terms of the sets as a whole, it was determined that the most frequently used phrases were listed as "hello", "thank you", "yes", "come in" and "have a nice day". The results of the research conducted by Göz (2003) support our study. As a matter of fact, in the aforementioned study, it was concluded that the most common formulaic words among 1 million words were "hello", "good morning" and "have a nice day". In our study, as a result of the interviews conducted with 20 Arab students, it was determined that all of the students had knowledge about formulaic expressions and evaluated themselves as moderate, good and very good in terms of their ability to use formulaic words in their daily conversations. Likewise, in the study conducted by Koç (2019), it was determined that most of the students were sufficient in using formulaic words at A1 and A2 levels.